

DE KLEINE ZIELEN (1-4)

EERSTE BOEK

Hoofdstuk I.1

Het stortregende en Dorine van Lowe was doodmoe, toen zij, dien middag, vóór het diner nog even bij Karel en Cateau aanwipte, maar Dorine was tevreden over zichzelf. Zij was na het lunch dadelijk uitgegaan en had geheel Den Haag doortrippeld en doortramd; zij had veel bereikt zoo niet alles en haar vermoeide gezicht stond heel blij en hare levendige zwarte oogen flonkerden.

- Meneer en mevrouw nog niet aan tafel, Sientje? vroeg zij de meid, buiten adem, zenuwachtig, en eensklaps schrikkende, dat het te laat zoû zijn.

- Neen, juffrouw, maar het is op slag van zessen, zei Sientje streng.

Dorine van Lowe wipte door de vestibule, holde de trap op, vergetende hare natte parapluie in den standaard te zetten. Zij hield die krampachtig in de eene hand, tegelijk met haar rok, dien zij vergat los te laten; in haar arm drukte zij een pakje tegen zich aan, onder haar pélerine; in de andere hand had zij haar mof en hare oude, zwart satijnen réticule; met die zelfde hand zocht zij in een bovenmenselijke inspanning naar haar zakdoek en wist zich den neus te snuiten zonder iets te laten vallen; alleen waaiden vier, vijf trambilletjes rondom haar heen, terwijl zij dit deed.

Oude Sientje volgde haar even met den blik, streng. Toen ging zij naar de keuken, haalde een doek, veegde kalm langs vestibule en trap een spoortje van regen en wat natte druppels af en plukte zorgvuldig de trambilletjes weg van den looper.

Dorine trad in de zitkamer van haar broêr, Karel van Lowe. Hij zat rustig bij een goed vuur en las: een man van vijf-en-veertig; zijn frisch geschoren gelaat glom rozig en jong; zijn dik, glanzend haar was netjes gekamd met een fikschen kuif; zijn snor verfde hij zwart en hij had, als Dorine, de zwarte oogen der Van Lowe's. Zijn breede figuur had in zijn nette kleêren iets degelijks en goed doorvoeds; zijn vest plooid dik om zijn maag, en de horlogeketting deinde op een rustigen ademhaal: zóo had hij iets kalms en gezonds, van bedachtzaam overleg en egoïste bezadigdheid... Hij legde rustig het tijdschrift, waarin hij las, ter zijde, als wist hij, dat hij nu, onvermijdelijk, een kwartier minstens naar zijn zuster zoû moeten luisteren, maar hij beloofde zich haar dikwijls in de rede te zullen vallen. Hij wreef zich dus zijn groote, dikke, roze handen en zag Dorine

bezadigd aan en zijn blik beduidde haar: begin maar, ik luister naar je, want ik moet wel...

Dorine bleef staan bij zijne schrijftafel, die stond in het midden van het nette vertrek, terwijl hij zitten bleef bij zijn vuur.

- Ik ben bij ze allen geweest! begon Dorine, zegevierend.

- Bij Bertha?

- Bij Bertha...

- Bij Gerrit?

- Bij Gerrit...

- Bij Adolfine?

- En bij Ernst en Paul... Ik ben bij ze allen geweest! zegevierde Dorine. En ze hebben me allemaal beloofd te zullen komen.

- Dorine, wil je als-je-blijf je parapluie buiten zetten... Hij is zoo nat.

Dorine zette de parapluie buiten de deur op den corridor en zij liet nu ook haar rok los, die van onderen een rand natte modder vertoonde, waarheen haar broêr, als gesuggereerd, bleef turen.

- En wat zei Bertha? vroeg hij, doende of hij belang stelde, maar kijkende naar den natten rand.

- Nu, Bertha was heel aardig! Ik moet zeggen, Bertha was heel aardig! zei Dorine en de tranen, als altijd zoo gauw bij haar, kwamen haar in de donkere oogen. - Bertha was in een drukte, met de meisjes, om de lijsten op te maken voor de invités op de bruiloft van Emilie, en morgen-avond hebben ze een van hun officieele diners. Bertha zei dadelijk, dat, als het mama's wensch was, wij allen aan dien wensch moesten gevolg geven en van avond bij mama komen, om Constance te ontmoeten. En Van Naghel, die even binnenkwam, beâamde dat. Bertha was het niet met mama eens geweest om Constance's terugkomst in Holland aan te moedigen, maar nu het eenmaal zoo ver was, zoû zij Constance ook heelemaal als zuster weêr aannemen.

- En wat zei Van Naghel? vroeg Karel Van Lowe, niet dat het hem belang inboezemde wat zijn zwager, Van Naghel van Voorde, de minister van koloniën, gezegd had, maar hij hield van regelmaat en nu hij de opinie van Bertha wist, wist hij ook gaarne die van haar man, en van alle andere broêrs en zusters. Intusschen bleef hij kijken naar den natten rand van Dorine's rok en had hij haar gaarne verzocht zijn vouwmes en zijn presse-papier, waarmee zij, een beetje nerveus, speelde, te laten liggen, maar hij deed dat nu maar niet, bij zichzelf berekenend, dat hij straks, als Dorine weg was, nog wel een oogenblik zoû hebben vóór het diner om die wanorde te herstellen.

- Nu, uit Van Naghels woorden meende ik op te maken, dat hij wel hoopte, dat Constance véel tact zou hebben en zich niet dadelijk veel pousseeren zou, maar dat hij als zwager Van der Welcke en Constance heel hartelijk zoû ontvangen...

Karel knikte bezadigd, als begreep hij de bedoeling, die achter Van Naghels

woorden school en als beëamde hij die ten volle...

- En wat zeiden Van Saetzema en Adolfine?

- Nu met Adolfine heb ik natuurlijk het meeste last gehad! riep Dorine en zwaaide zegevierend met het vouwmes, dat Karel angstig in haar hand bleef volgen. - Ze zei eerst, dat ze geen lust had te komen, en dat mama geen moraal had en zoo meer van die dingen... Ik antwoordde, dat ik haar ideeën eerbiedigde, dat een ieder moest weten wat hij vond en dacht, maar dat zij niet moest vergeten, dat mama een oude vrouw was, een heel oude vrouw, die wij allen een prettigen ouden dag moesten zien te bezorgen; dat Constance toch even goed als wij allen een kind van mama was; dat mama het natuurlijk gaarne had, dat wij allen Constance weêr in onze familie zouden opnemen, als zuster, nu dat alles zóo lang geleden gebeurd is, en zij met Van der Welcke al vijftien jaren is getrouwd, en hun jongen dertien jaar is...

- Dorine, toe, zoû je de presse-papier met rust willen laten: die papieren raken anders gedecideerd in de war... En wat antwoordde Adolfine toen?

- Nu... eerst wilde Adolfine beslist niet komen, en was ze bang voor Constance's slechten invloed op hare meisjes, en wilde ze de meisjes niet meênemen. Enfin, bepaald idioot! Maar toen ik haar vertelde, dat Van Naghel en Bertha kwamen en er geen woord van hùn meisjes gerept was - dus dat die wèl kwamen - toen zei Adolfine, dat ze dan ook maar komen zoû, met de meisjes... En Gerrit en Ernst...

Dorine opende Karels postzegeldoosje, maar sloot het weêr dadelijk, verschrikt toen zij de postzegels netjes naar de waarde in de loketjes zag geschikt: - Gerrit en Ernst heb ik ook gezien en Adeline sprak heel lief, en Paul...

Een gong sloeg.

- Dat is voor het diner, zei Karel. Je blijft zeker niet eten, Dorine; ik geloof niet, dat Cateau veel heeft: we eten altijd héel eenvoudig...

- Ach, ik eet niet veel; àls ik blijven mag, heel gaarne, dan gaan we van avond samen naar mama...

Karel van Lowe keek nog eens naar den modderrand; hij herinnerde zich, dat de eetkamer pas gedaan was, en kon zich dus niet meer inhouden.

- Dorine, zeide hij wanhopig; zoû je je DAN niet wat laten afborstelen door Marie?

Nu zag Dorine eerst, dat zij ontoonbaar was, na een geheelen middag door den regen getript en getramd te hebben. Zij zag in den spiegel: als ze haar natten matelot had afgezet, zoû zij er nog ontoonbaarder uitzien. Ze kwam dus deemoedig op haar voornemen terug.

- Het is waar, Karel, ik zie er niet netjes uit en mijn laarzen zijn nat: ik zal dus maar liever naar huis gaan, dan kan ik mij ook verkleeden voor van avond. Dus tot van avond, Karel.

- Tot van avond, Dorine.

De gong sloeg nog eens. Dorine greep hare réticule, zocht de geheele kamer door naar de parapluie, tot zij zich bedacht, dat die buiten stond en haastte zich weg, terwijl Karel de wanorde op zijne schrijftafel herstelde en presse-papier en vouwmes recht legde. In de gang ontmoette zij hare schoonzuster, in wier ronde gezicht de groote uile-oogen verschrikt keken, terwijl zij vroeg, met een langzame zeurstem, die nadruk legde om de drie, vier woorden:

- Zóo Dorine... je blijft toch... niet éten?!

- Neen, Cateau, dank je wel: het is heel lief van je... Maar ik moet mij nog verkleeden. Ze komen allemaal van avond, bij mama.

- Zóó... komen ze àllemaal?

- Ja... Ik ben toch zoo blij... Nu, laat mij je niet langer ophouden. Karel zal je wel alles vertellen. Adieu, dus tot van avond...

Zij haastte zich weg, terwijl Sientje, streng, haar uitliet.

Karel en Cateau zetten zich aan tafel. Zij hadden geene kinderen; zij woonden nu in Den Haag, nadat Karel jaren lang burgemeester geweest was op een mooi dorp in Utrecht. Zij hadden nu een mooi, groot huis in de Oranjestraat; zij hadden drie meiden; zij hielden rijtuig. Zij aten, heel goed, samen, en zagen nooit iemand, noch van de familie, intiem; noch van hunne kennissen, ceremonieeler. Zij leefden volgens vaste wetten van degelijkheid en soliditeit. Hun groote huis was degelijk en solide ingericht, met zware, comfortabele meubelen, zonder overtollige weelde. Zij zagen er beiden gezond en solide en Hollandsch degelijk uit. Cateau was een zware vrouw van in de veertig, de ronde oogen altijd verschrikt in een rond gezicht en ze droeg altijd een nette, gladde, goedzittende japon - bruin, zwart of blauw. Zij leefden volgens de klok; Karel maakte 's morgens een wandeling, altijd de zelfde, door de Boschjes; Cateau deed 's middags boodschappen; eens in de week maakten zij samen visites, en dat was de eenige maal, dat zij samen uitgingen. 's Avonds waren zij altijd thuis, behalve des Zondags-avonds; dan gingen zij naar mama Van Lowe. Zij waren niettegenstaande hun solide leven, drie meiden, en rijtuig, zuinig. Zij vonden geld uitgeven voor een komedie, een tentoonstelling, een boek, zonde en jammer. Zij namen met voorjaar en najaar dat wat zij noodig hadden in hun huis en voor hunne garderobe, om dat alles solide en netjes te hebben - maar meer ook niet. Hun eenige ondeugd was hunne tafel. Zij aten heel goed, maar voor de familie wilden zij dat niet weten en zij zeiden altijd, dat zij zóo eenvoudig aten, dat zij nooit iemand onverwachts konden hebben. Daar zij nooit iemand inviteerden, bleef het geheim van hun lekkere tafel ongeschonden. Zij hadden een goede keukenmeid en Cateau reed haar goed na, zeggende, dat meneer zoo moeilijk was. Maar beiden smulden zij, iederen dag. Aan tafel, beiden, hadden zij dan tegenover elkaâr een blik van verstandhouding, dat het zoo lekker was - als genoten zij samen een vlijmenden wellust. Zij dronken, zacht smakkende, een goed glas goeden rooden wijn. Aan het dessert had Karel dan een vurige kleur en Cateau knipte met de oogen, als

gekieteld tot in haar merg. Stilzwijgend gingen zij beiden, de handen op den schoot gevouwen, digereeren om hunne ronde tafel in hunne huiskamer. Karel legde, voor het gezicht, dan de portefeuille van het leesgezelschap open. Nu en dan keken zij elkander aan, met weldoening bedenkende, dat Anna héel lekker gekookt had, dien middag. Daar zij echter vonden, dat dit genot zondig was en vooral niet-Hollandsch, spraken ze nooit over hun genot en genoten stilzwijgend.

Zij berekenden, dat zij nog wel een goed uur konden digereeren bij hunne groote vulkachel en omdat zij niet hielden van de thee bij mama, dronken zij eerst een kop thee thuis. Om acht uur kwam Sientje zeggen, dat de coupé voor stond. Om den coupé niet noodeloos in den regen te laten staan en bederven, stonden zij dadelijk op, deden mantel en overjas aan en gingen. Of het paard nat werd, interesseerde hun minder, want het paard was een maandpaard, maar de coupé was hun eigendom.

Hoofdstuk I.2

Dorine van Lowe woonde alleen in een pension, terwijl de oude mevrouw Van Lowe toch een groot huis had in de Alexanderstraat. Alle hunne kennissen vonden dat vreemd en Dorine, een beetje verlegen, moest het altijd den kennissen uitleggen. Zij had niets liever gewild dan bij mama wonen en voor mama het huishouden doen en voor mama zorgen, mama bederven. Maar nadat zij eens, als meisje van twee-en-twintig, het huis was uitgegaan als zieke-oppasseres, had mama niet gewild, dat zij in huis terugkwam, toen zij zag, dat zij die roeping miste. En mama, die altijd zoo gaarne alle hare kinderen om zich heen verzamelde - vroegen dan de kennissen. Ja, dat was zoo, antwoordde Dorine: mama hield dol van hare kinderen, als een kloek, en toch mama was in haar groote huis nu liefst alleen; mama deed hare huishouding liefst alleen en zij zag op tegen logé's en tegen iemand over den vloer te hebben... Neen, het was maar beter, dat Dorine bleef in haar pension. Mama was nog zoo flink, bemoeide zich met alles, was van alles op de hoogte. Dorine zoû bij haar in huis nooit van eenig nut zijn geweest... En trouwens, mama wilde er niet van hooren; mama zei lachende maar heel ernstig: eens het huis uit, blijft het huis uit...

En de kennissen van de Van Lowe's vonden het vreemd, want de oude mevrouw was juist bekend om die moederlijke eigenschap, dat zij gaarne alle hare kinderen om zich heen hield, in een nauwen familie-kring, in Den Haag, of dicht in de buurt. De oude mevrouw zag er ook niets uit als een moeilijke oude dame, met hare zachte, fijne, oude, wasbleeke gezicht, en hare gladde grijze haren: - als een bedrillige, oude huisvrouw, die onmogelijk met hare

ongehuwde dochter had kunnen samen wonen. Dorine was dan altijd een beetje verlegen, als zij het uit moest leggen, vooral omdat zij het zelve ook vreemd van mama vond. Maar mama was die zij was: er was niets aan te doen...

Dorine voelde zich niet zoo moê meer, toen zij wat gegeten had en zich had verkleed, en zij ging nu dadelijk, overschoenen aan, naar mama. De Maartsche avond drukte op de vereenzaamde Java-straat met een koude mistdruipende huivering neêr; het had den geheelen dag geregend en nu mistte het nog na uit een zwaren grauwen hemel, die niet was te zien door den dikken mist, als nattige massa's van wolligheid boven de boomen en boven de huizen; een huilende wind woei uit het Noordwesten en streek over de straatplassen, die kabbelden; de boomen dropen-uit zoo zwaar als regende het nog steeds en de bleeke lichten geelden, bibberend in de beslagen lantarens, neêr over de straat. Zoo kort na het middagmaal was bijna niemand buiten; langs de huizen schuifelde een man met wijde, haastige beenen, brengende een pakje uit een winkel.

Dorine tripte in haar overschoenen over de plassen, dicht om zich houdende een ouderwetschen langen, bonten mantel. En zij praatte in zichzelf en mopperde... Zij bromde op den regen, zij bromde op al den last, die mama haar dien dag had veroorzaakt, haar zendende naar alle broêrs en zusters, ter wille van Constance... En je zoû zien, Constance zoû niet eens haar dankbaar zijn; Constance zoû alles heel gewoon vinden... Iedereen vond het altijd heel gewoon, dat Dorine draafde voor de familie, en eigenlijk was niemand dankbaar... Eigenlijk was iedereen egoïst, en mama ook... Nu, zij zoû het ook eens probeeren, egoïst te zijn; te blijven zitten bij haar vuur, als Karel eeuwig zat... alleen voor zichzelf te leven, voor haar eigen plezier, en ze allemaal te laten waaien... Verbeeldje, als ze morgen eens zei aan Bertha en Adolfine, wier meisjes spoedig zouden trouwen, dat ze geen tijd had al die boodschappen af te doen... Het was altijd maar Dorine; Dorine was voor alles goed; Dorine gaf niet om den regen; Dorine moest tòch even in de Veenestraat zijn, en dus...

Draven, draven, draven, altijd maar door, uit louter dwaze goedheid, en wie was haar dankbaar? Niemand, noch mama, noch Bertha, noch Adolfine... Het sprak altijd van zelve! Nu, ze zoû wel eens hunne gezichten willen zien, als ze morgen zei: ik heb geen tijd hoor; of, ik blijf van middag thuis; of, ik ben wat moê.

- Ja, Dorine, wat moê!

Mopperend belde zij aan, in de Alexanderstraat, bij mama; in de gang ontdeed ze zich van haar plunje. En nu, uit haar langen mantel, kwam ze te voorschijn als een klein, pittig, mager vrouwtje, vijf-en-dertig, het gezicht wat tanig en mager, de borst wat ingevallen in een pijnlijk nauwe blouse van donkere zij; het grauwigte kleurlooze haar weggetrokken en weggestreken in een knotje van achteren; heel mager, zonder heupen, zonder eenige lijn van ronding, met die donkere oogen van de Van Lowe's, die bij haar waren

verstandig en bewegelijk, maar met iets vreemds van stil verwijt en heel inwendige ontevredenheid, als broeiende onder haar blik. Tevens had zij iets behouden van heel jongmeisje, iets onschuldigs en vroolijks en levendigs. Terwijl zij hare handschoenen uittrok, schertste zij met de meid, over het natte weêr een goedige aardigheid zeggende. Zij voelde aan de haren of ze wel goed strak zaten, naar achteren getrokken en trippelde de trap op met een schommelgang, de schouders op en neêr, de beenen wijd. In hare vroolijke levendigheid nu had zij iets jongs en onbehouwens...

Zij vond mama boven, in de suite, terwijl Klaartje de lichten der gaskronen opstak.

- Mama, ze komen allemaal! riep Dorine dadelijk. Toen schrikkende voor de meid, fluisterde zij:

- Ik ben van middag bij ze allen geweest; eerst bij Karel, toen bij Bertha, toen bij Adolfine; neen, eerst bij Gerrit...

Zij verwarde zich, lachte, deed mama naast zich zitten, en vertelde wat al de broêrs en zusters gezegd hadden. Het gezicht van de oude vrouw straalde van vergenoegen.

Zij kustte Dorine.

- Je bent een lieve meid, Dorinetje, zeide zij met die stem van moederlijkheid, die zij tegen alle hare kinderen, zelfs tegen Bertha, die vijftig was, aannam en die zij nooit zich had kunnen afleeren. Je bent een lieve meid, zooveel moeite gedaan te hebben. En al de anderen zijn ook heel aardig, van avond te komen, want ik weet, dat het sommigen van hen veel kost alles te vergeven en te vergeten, en Constance weêr als hun zuster aan te nemen. Des te meer waardeer ik het in hen...

Mevrouw Van Lowe zeide dat waardeerend, maar een beetje bazig, als kende zij den kinderen wel een eigen denkwijze toe, maar als vond zij het toch ook heel natuurlijk, dat zij den wensch hunner moeder eerbiedigden. En met Dorine zag zij toe, hoe de meiden de speeltafeltjes schikten: een in de huiskamer, een in den salon, en een in het kleine voorkamertje. Het was de heilige Zondag, de avond van het 'familietafereel', zooals de kleinkinderen het onder elkaâr noemden in hun ondeugende 'slang'. Dan verzamelde mama zooveel Van Lowe's, Ruyvenaers, Van Naghel's, Saetzema's, als zij maar verzamelen kon, minder lettende op den naam, dan wel of zij familie waren - al was het maar familie van familie. Het was alles broêr, zuster; oom, tante; neef, nicht. Jaren geleden hadden de Van Lowe's - papa, de oud-gouverneur-generaal, en mama, - dien Zondag-avond ingesteld als samenkomst der in Den Haag aanwezige familie-leden, en zooveel mogelijk had ieder zich des Zondags-avonds vrijgehouden om te komen op het 'familie-tafereel'. De instandhouding van dien avond getuigde van de nauwe banden, die de onderlinge familieleden samenhielden. Oom Ruyvenaer - behalve als hij eens naar Java overtripte, om te zien hoe het er op de suikerfabriek ging, met een retour van zes maanden, -

herinnerde zich niet een Zondag-avond gemist te hebben.

De Ruyvenaers, als altijd, kwamen het eerst, heel vroeg, en vulden al dadelijk de kamers; oom, huiverend, schold op het Hollandsche weêr; hij was groot en dik, vermoeiend van jovialiteit en aardigheden, schijnbaar goedig, vol valsche hulpvaardigheid. Hij zeide altijd dingen, die neêrvielen als plumpe bijlslagen. Hij vulde dadelijk de kamer met zijn jovialige gewichtigheid, bewegelijkheid, aardig-doenerij. Zijne zuster, mevrouw Van Lowe, zacht, heel waardig, was altijd bang, dat hij iets brak. Tante was een rijke nonna, die de suikerfabriek had aangebracht, ook zwaar, dik, als een Hindoe-idool, met groote brillanten aan; toch had zij wel iets liefs en vriendelijks en ging er van haar uit als een belofte lekkere rijsttafel te geven, of lekkere kwee-kwee te zenden: iets mededeelzaams van materieel goed-meê-laten-leven, iets pufferigs van altijd laten eten en drinken - en dat toch niet onvriendelijk, met zachte, donkere oogen. Zij brachten meê hunne drie meisjes, en hunne twee zonen: de twee oudste meisjes van den leeftijd van Dorine - luidruchtig, vroolijk, rond Indisch; de zoon, acht-entwintig, ook in de suiker - als hij op Java was -; nog een dochter, een paar jaren jonger, terwijl de jongste zoon, veel jonger, een heel klein mager bruin ventje van vijftien, als nog na scheen gekomen, bij toeval. Al de Van Lowe's, zeer Hollandsch, al was mama in Indië geboren, al had papa er, tot de allerhoogste betrekking, zijne carrière gemaakt - lachten altijd een beetje om de Ruyvenaers, namen hun *partie en brave* omtrent dat Indische, dat hen een beetje choqueeerde, hen een beetje verlegen maakte voor hunne geheel Hollandsche kennissen en aanverwanten; alleen de oude mevrouw, zeer familie-zwak, beweerde, dat zij er bij hoorden, al was oom Ruyvenaer maar haar halve broêr, en al was tante erg Indisch - want mama Van Lowe, familie-trotsch, breidde dien trots zoo uit, dat zij beweerde: alles wat familie was, was goed. Familie te zijn van de Van Lowe's, scheen in zekeren zin te adelen, te verhoogen, de origine te verbeteren. Zij keek dan ook altijd streng, als de kinderen - Gerrit, Adolfine, Paul -, lachten om tante Ruyvenaer, en om de Indische nichtjes: goeie kinderen, altijd vroolijk, altijd vriendelijk, blij en prettig.

Oom was heel luidruchtig, liep de kamers wijdbeens op en neêr, om warm te worden.

- En we zien dus van avond Constance ook? Nou, dat is lang geleden, dat we haar niet hebben gezien. Hoe lang ook weêr? Hoe lang ook weêr, Marie? Twintig jaar? Wel ja... twintig jaar! Sedert ze met De Staffelaer trouwde, heb ik Constance niet meer gezien! God, wat was ze een lief kind! Wat was ze een mooi, lief kind. Twintig jaar geleden. Het is een eeuw! Ze zal wel oud geworden zijn! Ja, dat kan niet anders, ze moet wel oud geworden zijn! Hoe oud is ze nu? Ja, reken maar uit... twee-en-veertig moet ze zijn? En Van der Welcke is een aardige kerel, hé... Toch netjes van hem, toch netjes...

Mama Van Lowe werd heel bleek; Dorine keek nijdig: Toetie Ruyvenaer

trok papa bij de mouw...

- Allah, die papa! fluisterde zij goedig tegen haar zuster Dotje. Geen tàct...

- Jà... begon tante Ruyvenaer te vragen, dik en langzaam. Al soo lang geleden? Kassian... Constàns! Ik ben sóo blij haar te sien...!

- Papa dan, zei Poppie Ruyvenaer, de jongste.

- Maar wat is er toch?

- Hoe kàn u toch ook?

- Wat?

- U maak tante Marie beroèrd: sièt u niet...

- Maar mijn God!

- Ach, swijg dan toch uw mond over Constance...

- Wat heb ik gezegd...!

- Als u niet swijg, gaat tante ghuilen... Beghrijpt u dan niet...

- O, mag ik niet over Constance spreken...? In onze familie is er altijd iets waarover je niet spreken mag... Ik geef er de brui van, hoor!

En oom, wijdbeens, liep weêr de kamers door, wrijvende zijn nog koude handen.

Twee heel oude tantes kwamen binnen. Dat waren de dames Ruyvenaer, heele oude dames, in de tachtig, en nog ouder er uitzierende, ongetrouwde zusters van oom en van mevrouw Van Lowe... Hare namen waren Dorine en Christine, maar de jongere geslachten noemden haar tante Rien en tante Tien.

- Zoo lief van jullie! zei mevrouw Van Lowe. Zoo lief...

- Wat? zei tante Rien.

- Zoo lief van je, Dorine! schreeuwde mevrouw aan haar oor.

- Marie zegt, schreeuwde tante Tien; dat het zoo lief van je is... van avond te komen... Die Dorine is zoo doof, Marie... Ik heb eigenlijk geen leven meer met haar...

Tante Tien was de jonge, de vinnige, de scherpe; tante Rien de oudere, de goedige, doove. Uiterlijk leken de oude dames op elkaâr, zeer ouderwetsch, als plaatjes; in japonnen van een bizonderen snit, zwarte kanten mutsjes op de grijze haren, die hare rimpelige notengezichtjes omlijstten.

De oude dames gingen ver van elkaâr zitten, en het was een vreemd gezicht ieder aan het einde van den salon te zien, stil, zonder veel woorden, aandachtig kijkende...

Nu kwamen langzamerhand de anderen: de Van Saetzema's: Adolfine, haar man, Floortje, Caroline, en Marietje, en drie luidruchtige jongere jongens; Gerrit en zijn vrouw, Adeline - hunne kinderen waren nog heel jong; op hen volgden Karel en Cateau, nog digereerende hun goed diner en fijnen wijn; Ernst kwam binnen, altijd somber, verlegen, vreemd, schuchter; Paul volgde toen, de jongste zoon, vijf-en-dertig, een knappe, blonde jongen, overdreven keurig gekleed; het laatst kwamen de Van Naghels: Bertha, en haar man, de minister van koloniën en hunne kinderen: drie meisjes, Louise, Emilie, met haar

aanstaande Van Raven; Marianne; de jonge Karel, en dan nog een Marietje, terwijl de twee studenten afwezig waren, bij uitzondering te Leiden. Het gonsde door elkaâr: de ooms, tantes, neven, nichten begroetten elkaâr: velen hadden elkaâr de geheele week niet gezien; op mama's Zondag ontmoetten zij echter elkaâr geregeld. En van avond was er een grootere emotie onder hen allen, zich inhoudende voor mama: eene onderlinge fluistering en vraging van meening - omdat Constance terug zoû komen, in Den Haag, in hunne familie, na twintig jaar afwezig te zijn geweest...

Adolfine, fluisterend, maar heftig, overstelpte haar oudste zuster, Bertha van Naghel van Voorde, met een vloed van woorden.

- Het is mama's wensch! zei Bertha, laconiek, knippende de oogen.

- Maar wat vindt jij? Wat vindt Van Naghel? Jullie kùnnen het toch niet prettig vinden...

- Constance is onze zuster...

- Zuster, zuster! Als mijn zuster zich niet goed gedraagt...

- Adolfine, Constance is veertien jaar met Van der Welcke getrouwd, en er komt een tijd, dat men vergeeft...

- Maar wat doê je? Ontvang je haar?

- Ja, natuurlijk...

Adolfine, nijdig, had op haar lippen te zeggen: en je vraagt haar ook zeker op je groote diners - maar zij hield zich in.

Ook de jongere neven en nichten praatten druk...

- Is ze er dan nog niet...

- Neen, ze komt wat later.

- Is ze al oud?

- Tusschen oom Gerrit en tante Adolfine in...

- Wat is grootmama zenuwachtig...

- Nu, ik vind niet...

- Waarom komt ze zoo laat?

- Om een entrêe triomphale te maken...

- Nu, triomfaal... zei Floortje, van Adolfine; dat moest er nog bijkomen...

- Daar is ze...

- Ja, ik hoor iemand op de trap...

- Oma gaat haar tegemoet.

- En tante Dorine...

- Ik ben toch wel benieuwd...

- Ja, maar laten we niet zoo kijken, zei Marianne van Naghel tegen de jongens.

- Waarom niet, als ik wil! zei Piet Saetzema.

- Omdat het onhebbelijk is! zei Marianne driftig.

- Zoo, jij bent onhebbelijk!

- En jij een pummel! riep Marianne buiten zichzelf.

- Marianne! kalmeerde haar zuster Emilie.
- Die ellendige jongens van tante Adolfine! bromde Marianne, beleedigd.
- Bemoei je dan niet met ze...
- Daar komt tante Constance...

Mevrouw Van Lowe was haar dochter te gemoet gegaan, op den corridor, omhelsde haar daar. De deur stond open; de broërs, zusters, neven, nichtjes zagen uit; spraken toen druk onder elkaâr, gedwongen. Nu kwam mama binnen; zij voerde Constance aan de hand... De oude vrouw glimlachte van een zacht geluk, maar zij trilde van zenuwachtigheid. Zij bleef even staan, kijkende door de volle kamer. Constance van der Welcke, aan de hand harer moeder, stond ook stil; een mooie vrouw nog; zij was zeer bleek; het haar grijsde zacht om haar mooi jong gezicht, waarin de donkere oogen bijna groot-angstig beefden; zij had een figuur van jonge vrouw nog, en zij droeg een zwarte satijnen japon. Er was daar aan de deur als eene wachting van enkele seconden: iets nauwlijks zegbaar pijnlijks van een onwilligen toestand dwingen tot het zachte plooibare van beschaafde manieren en vriendelijke woorden, om de terugkomst van die zuster... Maar toen trad Bertha nader, en zij glimlachte en vond het vriendelijke woord en de beschaafde manier... Zij kuste hare jongere zuster, zeide iets liefs... Mevrouw Van Lowe straalde... De andere broërs en zusters volgden, de neven, de nichtjes... Langzamerhand hadden zij allen gegroet. Constance had hen gekust, of de hand gegeven, en zij was doodsbleek en hare zwarte oogen beefden, vochtig. Hare stem brak, hare handen trilden; zij voelde zich als zinken op hare knieën. Zij voelde eene heftige weening opstijgen naar hare oogen, en het was haar bijna ondoenlijk zich te beheerschen. Als een kind bleef zij de hand harer moeder vasthouden, zette zich naast deze, poogde te glimlachen en gewoon te doen. De woorden stikten haar bijna; haar adem worgde haar. Hare zwarte oogen puilden, bevende, in haar doodsbleek gezicht, en zij sidderde als in een

koorts. Zij poogde haar best te doen, te praten als ware zij maar een jaar afwezig geweest. Maar het ging niet. In deze kamers was zij niet meer terug gekomen, sedert zij, nu twintig jaar geleden, De Staffelaer had getrouwd, den minister-rezident te Rome... Sedert, te Rome, was er veel gebeurd, o zoo veel! Haar leven was er gebeurd, haar leven van fout op fout. Zij kòn niet gewoon praten nu. Zij zag zich hier, twintig jaar geleden, terugkomende van de kerk, in haar witte japon; zij zag haar vader, gestorven nu; zij zag De Staffelaer; zij zag zich, verkleed in haar reistoilet, afscheid nemen, weggaan met De Staffelaer... Sedert, sedert was zij hier niet meer geweest! Sedert was haar vader gestorven! Sedert had zij hare lieve moeder maar twee maal gezien, even, te Brussel. O, sedert...! Sedert waren al hare broërs en zusters vreemden voor haar geworden, en zij eene vreemde zelve, nooit in Holland, altijd ver, altijd vreemd... Nu, nu was zij terug...! Was het dan mogelijk! Was het een droom...!

Van Naghel begroette haar, de minister, haar zwager.

- Het doet ons veel genoegen je in Den Haag te zien, Constance.

- Merci, Van Naghel!

- En zullen we gauw kennis maken met Van der Welcke?

Er was in zijne woorden als een dwingen van den toestand, ter wille van mama Van Lowe.

- Hij heeft nog eenige zaken in Brussel te doen... Hij komt over een week.

Het was heel moeilijk door te praten: hij zweeg dus.

- En een van je meisjes is geëngageerd? vroeg zij, met tact het gesprek afwendende van zichzelf.

- Ja... Emilie. Emilie! wenkte hij.

Emilie kwam, voerde Van Raven meê.

- Tante, mag ik mijn aanstaande prezenteeren...

- Van Raven... zij bood hare hand. Veel geluk, Emilie...

- Dank u, tante...

- En dan nóg een bruiloft in het verschiet! zei mama. Floortje met Dijkerhof...

En zij wenkte Floortje, die Dijkerhof prezenteerde.

Intusschen probeerden de leden der familie gewoon te doen. Zij spraken onder elkaâr, als in conversatie. Oom Ruyvenaer arrangeerde de partijtjes aan de speeltafels.

- Karel, Toetie, Louise, Gerrit... Bertha, Cateau, Van Saetzema, Ernst...

Zijn stem kommandeerde de troepen... Het jongere geslacht zoû in de serre aan een lange tafel spelen een allegaâr...

Constance lachte zacht.

- Wat zijn wij velen... op uw Zondag, mama!

Wat zijn wij velen: het woord had een bizondere beking voor haar...

Intusschen plaagde Oom Ruyvenaer zijne beide oude zusters.

- Kom Rientje en Tientje... moeten jullie ook niet whisten?

- Wât?

- Herman vraagt, of je niet wil whisten? schreeuwde tante Tien aan het oor van tante Rien.

- Whisten?

- Ja, of je niet wil whisten! Ze is zóo doof, Herman...

- Ze zullen mij niet meer kennen, zei Constance, doelende op de oude tantes. In twintig jaar... ze moeten me vergeten hebben. Wat zijn ze oud geworden, mama... Wat zijn we allen oud geworden... Bertha, ze is grijs... Ik ook, ik word grijs... En al die nichtjes, die jonge neven, die ik nooit gezien heb... Komen ze altijd, Zondags...

- Ja kind... iederen Zondag. Er heerscht een groote sympathie, een warm gevoel tusschen allemaal. Dat vind ik altijd zoo heerlijk...

- Wij zijn een groote familie... Ik ben blij er nu bij te zijn, maar toch zijn ze voor mij nog als vreemden... Met ons hoevelen zijn wij nu wel, mama?

- O, wel met ons dertigen! Laat eens zien...

Mama Van Lowe telde op hare vingers.

- Oom en tante Ruyvenaer met Toetie, Dot, en Poppie, en met Piet en Herman junior... dat maakt zeven; dan Van Naghel en Bertha, met de vier meisjes, en Karel, dat maakt ook zeven, dus veertien...

Constance hoorde naar de optelling, glimlachte... Twintig jaren, twintig jaren! Zij voelde, of zij in snikken had kunnen uitbarsten, maar zij hield zich in, glimlachte, streekde mama's hand.

- Mama, lieve mama... ik ben zoo blij... bij u allen... terug te zijn!

- Goed kind!

- Ze hebben me zoo aardig ontvangen, allemaal... Zoo eenvoudig.

- Natuurlijk, Cony... Je bent toch hun zuster.

Constance zweeg... Dorine met een paar van de jonge nichtjes, schonk de thee, bracht ze rond.

- Constance, jij een kopje... Suiker, melk?

Wat klonk dat gewoon en lief, nu heusch toch of zij er bij behoorde, altijd had bij behoord. Constance, jij een kopje... Alsof het niet het eerste kopje was in jaren, na jaren... Die goeie Dorine; als een meisje van zeventien herinnerde Constance zich haar -, verlegen, nog niet 'uit'; maar toch al zorgende, een zorgende ziel... Zij was niet mooi, zij had zelfs iets onbehagelijks, iets onbehoudens, niet gracieus, slecht gekleed...

- Ja, Dorine, ik wil wel een kopje... Dorine, kom eens hier... Laat de meisjes nu voor de thee zorgen en praat eens wat met mij.

Zij trok Dorine zacht op de canapé en zat nu tusschen hare moeder en hare zuster, als nestelde zij zich.

- Zeg, Dorine... zorg je nog altijd zoo goed voor de heele menschheid? Schenk je nog altijd thee...

Hare stem had een gebroken klank, vol weemoed, in de eenvoudige woorden van scherts, die zij zeide. Dorine antwoordde wat...

- Toen ik wegging, zei Constance; was je

nog geen zeventien jaar... Je maakte altijd de boterhammen voor de kinderen van Bertha. Otto en Louise waren toen zeven en vijf; Emilie was toen een baby... Nu is ze geëngageerd...

Zij glimlachte, maar hare oogen stonden vol tranen; hare borst hijgde...

- Kind, zei de oude mevrouw.

- Het is lang geleden, Cony, zei Dorine.

Cony, zoo noemde niemand haar meer, gedurende twintig jaar...

- Nu ben je dus zes-en-dertig, Dorine?

- Ja, Cony, zes-en-dertig... zei Dorine, verlegen als men over haarzelve sprak en zij voelde aan haar gladde, platte haar, of het wel strak naar achteren zat.

- Je bent weinig veranderd, Dorine...

- Vindt je, Cony...

- Ik ben er heel blij om... Zal je een beetje van me houden, Dorine...

- Maar zeker, Cony...

- Kind, zei de oude mevrouw, aangedaan.

Zij zwegen alle drie, even. Constance voelde zooveel, dat zij geen woord meer had kunnen zeggen, vol van de verledene jaren...

- Maar waarom heb je Addy niet meêgebracht... vroeg mama.

- Ik dacht, dat hij te jong was...

- De Marietjes komen ook, en de jongens van Adolfine... Het wordt nooit laat, voor de kinderen.

- Dan zal ik hem voortaan meêbrengen, mama...

Dorine gluurde steelsgewijs naar hare zuster op, en bedacht, dat Constance nog mooi was, voor een vrouw van twee-en-veertig. Wat een mooi, jong figuur, dacht Dorine, maar het is ook een chique japon, en ze draagt zeker een duur corset... Regelmatige trekken - zij leek op mama -; een zuiver profiel, de donkere oogen nu troebel van weemoed. Mooie witte handen, met ringen, en vooral het haar interesseerde Dorine: het was zacht staalkleurig, gelijkmatig aangrauwend, en het kroesde...

- Cony... je haar... krult dat van zelf?

- Wel neen, Dorine, ik frizeer het...

- Wat een werk...

Constance lachte, goedmoedig onverschillig.

- Constance heeft altijd aardig haar gehad, zei mama trotsch.

- Ach, wel neen, mama-tje. Ik heb afschuwelijk, stijl haar...

Zij zwegen weêr en voelden alle drie, dat zij niet spraken, over wat zij hadden in het hart...

- Constance, wat een mooie ringen heb je...

- Dorine, ik herinner me vroeger, bewonderde je me ook; als ik naar een bal ging, stond je me aan te gapen... Maar er is niets meer te bewonderen, Dorine; ik ben nu een oude toot...

- Kind! zei mama verontwaardigd.

- Trekt u het zich niet aan, mama: u is altijd jong, een jonge grootmama...

En zij drukte mama's hand met een roerende innigheid.